

τῆς περόνης ἀρθείσης καταρρέων αὐτός εἰς τὸ ἔδαφος φαίνεται· ὁ αὐτός πέπλος καὶ ἐάνος σαφέστατα διακρίνεται ἀλλαχοῦ ἀπὸ τοῦ ἰδίως μανδύου· «πέπλον δέ φασί τινες τὸν ἐνταῦθα μέγαν καὶ περικαλλέα καὶ ποικίλον περιβόλαιον εἶναι, σκέπον τὸν ἀριστερὸν ὤμον καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν συνάγον τὰς δύο πτέρυγας εἰς τὴν δεξιὰν πλευράν, γυμνήν ἔων τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὸν ὤμον· εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, τί δήποτε δώδεκα περόνας ἔχρῆν αὐτὸν ἔχειν, μανδυοειδῆ ὄντα; δοκεῖ δὴ μάλιστα γυναικεῖον ἱμάτιον εἶναι ὁ πέπλος κατὰ τὰ Δωρικά, σχιστὸν ἐπὶ μόνᾳ τὰ ἔμπροσθεν καὶ διὰ τοῦτο περόνας ἐθέλον πολλάς» (Εὐσταθ.) Ὡς χρῆζον ἔμπερονᾶσθαι τοῦτο τὸ φόρημα, ἐκαλεῖτο καὶ περονατρίς ἢ ἔμπερόναμα· ἀλλ' ἡ γενικωτάτη ἔκφρασις τούτου ἦν ἱμάτιον. Ἄλλ' οὐδέποτε ἡ ἐπιδίπλωσις ἢ αἱ πτυχαὶ τούτου τοῦ ἐνδύματος ὠνομάσθησαν, ὡς τινες ἐνόμισαν, διὰ τῆς ἀττικῆς ἢ μᾶλλον ἰωνικῆς ἐκφράσεως διπλοίδιον ἢ ἡμιδιπλοίδιον.

§ 3. Ὁ δὲ ὑπὸ τῶν Ἰάδων γυναικῶν φορούμενος ἰωνικὸς χιτῶν ἦν ποδήρης καὶ χειριδωτὸς λινοῦς ἢ ἐξ ἄλλου τοιούτου ὑφάσματος. Αἱ χειρίδες αὐτοῦ ἦσαν βραχύτεραι ἢ μακρότεραι, πολλάκις δὲ καὶ διατετμημέναι κατὰ μῆκος τοῦ βραχίονος καὶ συμπεπορημέναι· αἱ παλαιαὶ τῶν γυναικῶν οὐ συνέρραπτον τῶν χιτῶνων τὰ περὶ τοὺς ὤμους ἄχρι τῶν χειρῶν, ἀλλὰ περόναις χρυσαῖς καὶ ἀργυραῖς συνεχέσι κατελάμβανον· τοιαῦται σχισταὶ καὶ ἔμπορπώμεναι χειρίδες μαρτυροῦνται καὶ ὑπὸ πολλῶν μνημείων τῆς τέχνης, ἀλλὰ διακριτέαι πάντως ἀπὸ τῶν ὀμηρικῶν καὶ δωρικῶν περονημάτων, περὶ ὧν προελαλήσαμεν· καὶ ἐὰν ἀμφιβάλληται, ἂν ὁ τοιοῦτος χιτῶν ἐκαλεῖτο σχιστός, παριστώμενος ὡς χιτῶν περόναις κατὰ τοὺς ὤμους διειρμένος καὶ πόρπη κατὰ τὰ στέρνα ἐνημμένος, ἀλλ' ὅμως φαίνεται βεβαιότερον ὅτι ἐκαλεῖτο σύμπορπον, σχιστός δὲ μᾶλλον ὁ δωρικὸς. Πάντως ἐπὶ τούτου τοῦ χιτῶνος εἶχον καὶ ἄλλο τι ἐπίβλημα, ὅποιον ἀπαντῶμεν καὶ κατὰ τὴν δωρικὴν στολήν, τὸ καλούμενον ἀμπέγονον καὶ φορούμενον ὑπὸ τῶν Δωρίδων ἐκτὸς τῆς περονατρίδος. Τοῦτο τὸ ἀμπέγονον ἀλλαχοῦ μὲν φαίνεται ταυτιζόμενον τῷ ἱματίῳ καὶ τῇ περονατρίδι, εἰ καὶ ἀμπέγοναι περονητίδες δύνανται εἶναι διά-

φορόν τι τοῦ ἀμπεχόνου καὶ ἰσοδυναμοῦν τῇ περονητρίδι ἐσθῆτι, βεβαιότερον ὅμως διακρίνεται ὡς τρίτον τι ἔνδυμα ἐκτὸς τοῦ χιτωνίου καὶ τῆς περονατρίδος. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ δωρικὸν ἀμπέχονον ἀπεῖχε τοῦ εἶναι τόσον ποικίλον κατὰ τὴν δωρικὴν στολήν, ὅσον ἦν κατὰ τὴν αἰττικὴν καὶ ἰωνικὴν. Ἐν ταύτῃ τοῦτο τὸ ἀμπέχονον ἄλλοτε μὲν ἐλάμβανε τὸ σχῆμα ἐντελοῦς ἱματίου, φορουμένου οὐχὶ μόνον ὑπὸ ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ γυναικῶν κατ' οἶκον (ἱμάτια ἀνδρεῖα καὶ γυναικεῖα οὐχὶ ὡς γενικὴ ἔκφρασις, παριστῶσα οἰαδήποτε ἔνδύματα ἢ περιβόλαια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀλλ' ἰδίως καὶ μερικῶς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱμάτιον). Τοιαῦτα ἱμάτια ἀπαντῶνται ἐν πολλοῖς μνημείοις τῆς τέχνης καὶ συχνότατα καὶ ἐν τούτοις καὶ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν εὐρίσκεται ὡς φόρημα τῶν αἰττικῶν γυναικῶν, ὡς ἢ μὴ τρυφῶσα γυνὴ τοῦ Φωκίωτος ἀναφέρεται ὡς φοροῦσα μόνον τὸ Φωκίωτος (ἴσως τὸ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀνδρός Φωκίωτος ὑφασμένον;) ἱμάτιον καὶ οὐδὲν δεομένη τῶν πολυτελεστέρων, οὔτε κροκωτοῦ, οὔτε ταραντινοῦ, οὐκ ἀναβολῆς, οὐκ ἐγκύκλου, οὐ κεκρυφάλου, οὐ καλύπτρας, οὐ βαπτῶν χιτωνίσκων. Ἐνταῦθα τὸ ἱμάτιον φαίνεται ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐγκυκλον, ἐν δὲ τῇ πομπῇ τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶτος ἐναλλάσσει τὸ αὐτὸ μετὰ διπλοιδίων καὶ ἀλλοίων ἐπιβλημάτων· διὸ διακριτέον ἀπὸ τούτων, ὡς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ γλώσσει τῶν αἰττικῶν σκηρικῶν ἀπαντωμένου πέπλου, ὅστις οὐδὲν διάφορον σημαίνει ἢ τὸ προμνησθὲν ὁμηρικὸν καὶ δωρικὸν ἔνδυμα· οὕτω παρὰ Σοφοκλεῖ ἢ δῦστηνος Δηϊάνειρα παρίσταται λύουσα τὸν αὐτῆς πέπλον, «ἢ χρυσήλατος προὔκειτο μαστῶν περονίς, καὶ ἐκλωπίσασα (γυμνώσασα) πλευρὰν ἀπάσαν ὠλένην τ' εὐώνυμον». Ἄλλοτε πάλιν τοῦτο τὸ φόρημα παρίσταται ὡς κυμαινόμενον ἐπίβλημα, καὶ τότε ἴσως ὠνομάζετο ἐγκυκλον, ἀπαντῶμενον μὲν ἐν μνημείοις τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ εὐδιάκριτον ὂν ἐκ τῶν καταπιπτόντων καὶ κυματιζόντων καὶ σιγμοειδῶς πτυσσομένων ἄκρων, ἐκλείπον δὲ κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς τέχνης καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἔχον παρὰ τοῖς περὶ τέχνης γράψασι συγγραφεῦσι βέβαιον καὶ γνωστὸν τῆμιν ὄνομα. Εἰκάζομεν δὲ μόνον ὅτι οὕτω πιθανῶς ὠνομάζετο ἐκ τοῦ παρ' Ἀριστοφάνει ὠνομαζομένου ἐγκύκλου, ὅπερ ὁ Σχολιαστὴς

ἀντιτίθησι πρὸς τὸν κροκωτὸν, ὡς ἱμάτιον πρὸς ἔνδυμα, καὶ ἐκ τοῦ Εὐσταθίου σημειοῦντος· «ἰστέον ὅτι, καθάπερ ὁ ἑανός, οὕτω καὶ τὸ ἔκκυκλον ἢ ἔγκυκλον, οὗ καὶ ὁ κωμικὸς μέμνηται, γυναικεῖον ἦν ποτε φόρημα· φησὶ γοῦν Πausανίας ὅτι ἔγκυκλον περιπόρφυρον ἱμάτιον καὶ χιτῶν γυναικεῖος, ὃν ἔνδοθεν ἐνδύονται γυναῖκες, εἶτα τὸ ἔνδυμα λέγεται δέ, φησιν, ὑπ' ἐνίων ἐπιγονατῖς, διότι μέχρι γονάτων διήει». Ἄλλοτε πάλιν τὸ αὐτὸ ἦν προσηρμοσμένον τῷ σώματι ἐν εἴδει γυναικείου μανδυλλίου, καὶ τοῦτο ἦν τὸ διπλοῖδιον ἢ ἡμιδιπλοῖδιον, ὅπερ ἦν ὅλως ἀθύπαρκτον φόρημα καὶ οὐδαμῶς συγχυστέον, ὡς πολλοὶ ἐποίησαν, οὔτε μετὰ τοῦ προσημειωθέντος κυματίζοντος καὶ πτυσσομένου ἐγκύκλου, οὔτε μετὰ τῆς ἐπιδιπλώσεως τοῦ ὀμηρικοῦ καὶ δωρικοῦ πέπλου, οὐδὲ ἔχει ὅλως τι κοινὸν μετὰ τῆς δωρικῆς στολῆς.

§ 4. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον δὲ σημειωτέον ὅτι συχνάκις ἀναφέρεται ἡμῖν κίτρινόν τι ἢ κρόκινον φόρημα, δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ φερόμενον ὑπὸ τὸ ὄνομα κροκωτός, κροκωτὸν, κροκωτίδιον, συχνάκις ἀπαντώμενον παρὰ τοῖς κωμικοῖς ὡς συστατικὸν γυναικείου καλλωπισμοῦ μᾶλλον ἢ ἱματισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο παρ' Ἀριστοφάνει λέγουσι περὶ ἑαυτῶν αἱ γυναῖκες ὅτι οὐδὲν φρόνιμον ἢ λαμπρὸν καὶ ἀνδρεῖον ἔργον ἠλπίζετο παρ' αὐτῶν, αἱ κάθηνται ἐξηνθισμέναι, κροκωτὰ φοροῦσαι καὶ Κιμβερικ' ὀρθοστάδια καὶ περιβαρίδας. Τοῦτο λοιπὸν τὸ ἔνδυμα ἦν χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦ γυναικείου φύλου καὶ τὰ κροκωτίδια παριστῶσι τὸ ὅλον γυναικεῖον φύλον μετὰ τῶν ἀδυναμιῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις ἀνάλογοι ἐκφράσεις. Ἐὰν δὲ ἀναφέρωνται φοροῦντες αὐτὸ ἐνίοτε καὶ ἄνδρες, τοῦτο συμβαίνει ἐπίτηδες ὡς γυναικεῖα μεταμφίσεις, ὡς παρὰ τῷ Θηλυπρεπῶς καὶ πολυτελέσι καὶ ποικιλοχρῶσι ἄλλοις ἐνδύμασι ἀμφιεννυμένῳ Διονύσῳ τῷ ἔχοντι χιτῶνα πορφυροῦν διάπεζον καὶ κροκωτὸν διαφανῆ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔχουσιν οἵανδ' ἄποτε συγγενικὴν συνάφειαν μετ' αὐτοῦ καὶ μετέχουσι τῆς λατρείας αὐτοῦ, καὶ παρὰ τῷ ἐξεικονιζομένῳ ἐπὶ τινος εἰκονογραφίας Ἡρακλεῖ, ὃς ἐν Λυδία ἐδούλευε τῇ Ὀμφάλῃ, ἐσκευασμένος ἀλλόκοτον σκευὴν ἐν κροκωτῷ καὶ πορφυρίδι, ἔρια ξαίνων καὶ παιόμενος ὑπὸ τῆς Ὀμφάλῃς τῷ σανδαλίῳ, καὶ παρὰ τῷ

ὑπὸ τοῦ κινδυνεύοντος περὶ τῶν ὄλων Εὐριπίδου μεταμφιενημένῳ
 κηδεστῇ αὐτοῦ Μνησιλόχῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεσμοφορίων,
 ἵνα οὗτος ὡς γυνὴ συμπαρεδρεύῃ ἐν τῷ κατὰ τοῦ Εὐριπίδου
 μυστικῷ συμβουλίῳ τῶν γυναικῶν. Συγχρόνως δὲ ἐξάγεται ἐκ τοῦ
 χρώματος τούτου τοῦ φορέματος καὶ ἄλλων ὅτι ποικιλόχρους
 γυναικεῖος ἱματισμὸς οὐχὶ τόσο ἀυστηρῶς κατεδικάζετο ὑπὸ τῆς
 συνήθειας, ὡς συνήθως εἰκάζεται ἐκ τινῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν.
 Οὕτως ἀναφέρεται ἡμῖν ὅτι παρὰ τοῖς Λοκροῖς κατὰ τὴν νομοθε-
 σίαν τοῦ Ζαλεῦκου ἦν νόμος μὴ περιτίθεσθαι τὴν ἐλευθέραν γυ-
 ναῖκα χρυσία μηδὲ ἐσθῆτα παρυφασμένην, ἐὰν μὴ ἦ ἑταῖρα, ὁμοίως
 παρὰ Συρακουσίοις ἀναφέρεται νόμος, τὰς γυναῖκας μὴ κοσμεῖσθαι
 χρυσῷ, μηδ' ἀνθινὰ φορεῖν, μηδ' ἐσθῆτας ἔχειν πορφυρᾶς ἐχού-
 σας παρυφάς, ἐὰν μὴ τις αὐτῶν συγχωρῇ ἑταῖρα εἶναι, ὡσαύτως
 καὶ κατὰ τὴν Σολῶνειον νομοθεσίαν· καὶ ἐν Λακεδαιμόνι δὲ καὶ
 ἀλλαχοῦ ἦσαν, ἀν οὐχὶ ἐντελῶς ἀπηγορευμένα, τοῦλάχιστον περι-
 ωρισμένα τὰ ποικιλόχροα ἐνδύματα, τὰ ἀνθινὰ ἢ ἀνθίσματα. Ἀλλὰ
 ταῦτα τὰ νομοθετήματα διακρίνονται ἐπὶ ἠθικῇ ἀυστηρότητι, ἥτις
 καὶ ἐκτὸς τῆς νομοθεσίας κατεφαίνετο καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν φι-
 λосоφῶν, συνιστώντων τὴν λευκὴν μόνην στολὴν τῇ κοσμίῳ
 καὶ τιμίᾳ γυναικί. Οὕτως ἡ Πυθαγορικὴ Φίντυς ἀποφαίνεται περὶ
 τοῦ σωματικοῦ κόσμου τῆς γυναικός· «δεῖ λευχεύμενα ἡμεῖς καὶ
 ἀπλοῖκάν καὶ ἀπερίσσευτον· ἐσεῖται δὲ τοῦτο, αἶκα μὴ διαφανέεσσι
 μηδὲ διαποικίλοις μηδὲ ἀπὸ βέμβικος ὑφασμένοις χράται τοῖς περὶ
 τὸ σῶμα, ἀλλὰ μετρίοις καὶ λευκοχρωμάτοις». Αὕτη δὲ ἡ πα-
 ραίνεσις καὶ σύστασις τῆς Πυθαγορείου φιλοσόφου μαρτυρεῖ τρα-
 νῶς ὑπὲρ πάντων ἄλλο ὅτι ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ πράξει
 καὶ τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ, διότι ἐν αὐτοῖς ψέγεται ἡ ἐπικρατοῦσα
 συνήθεια τῶν ποικίλων φορημάτων. Ἡ δὲ περὶ τῶν εἰκόνων τοῦ
 Πολυγνώτου εἰδήσις τοῦ Πλινίου, ὅτι οὗτος πρῶτος ἐζωγράφησε
 γυναῖκας μετὰ ποικίλης ἢ ἀνθινῆς ἐσθῆτος, τὰς δὲ κεφαλὰς αὐ-
 τῶν ἐκάλυψε διὰ ποικιλόχρων ἀναδεσμῶν (mitris), τεκμηριοῖ
 μᾶλλον ὅτι μετὰ τὰ Μηδικὰ ἐπηνέχθη καὶ περὶ τὴν στολὴν
 τοιαύτη τις μεταβολή, ἢ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι ἐνταῦθα προσ-
 υπολογιστέα καὶ ἡ κατὰ τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν παρασκευὴν

τῶν χρωμάτων πρόοδος, πάλιν ὅμως ἀπομένει βέβαιον ὅτι ὁ Πολύγνωτος οὐδαμῶς ἐμελλεν ἀποτολμήσειν τοιαύτην καινοτομίαν, ἐὰν ἡ ποικίλη στολή ἦν ἐν Ἀθήναις κατὰ νόμον γνώρισμα ὠρισμένον ἑταιρῶν. Ἡ ποικίλη καὶ ἀνθηρὰ ἐσθῆς θεωρεῖται παρ' Ἀρτεμιδώρῳ ὡς συμφέρουσα τῇ γυναικί, μάλιστα δὲ ἑταίρα καὶ πλουσία, καὶ ὡς αἰτία τοῦ συμφόρου τούτων τῶν ἐνδυμάτων ἀναφέρεται ἡμῖν ἐκτὸς τῆς ἐργασίας τῶν ἑταιρῶν ἢ τρυφή τῶν πλουσίων. Τοιαῦτα δὲ ποικίλα ἐνδύματα ἀναφέρονται ἡμῖν ἐκτὸς τοῦ κροκωτοῦ ἢ παραλουργίς, ὀμφάκινον (ἴσως ἐλαιοπράσινον ἢ μᾶλλον περκνόν), κίλλιον ἢ ὀνάγρινον, ὑδροβαφές, κοκκοβαφές ἢ ὑσγίνοβαφές (πρινοκόκκινον). Πλεῖστα παραδείγματα τοιούτων εὑρηγνται ἐν τοῖς διασωθεῖσι μνημείοις τῆς τέχνης, διέσωσε δὲ καὶ ἡ γλῶσσα ἀπείρους ἐνδείξεις τῆς συνηθείας ταύτης, ὡς παρὰ Πολυδεύκει· «Ἀντιφάνης δὲ πού φησι περίνησα καὶ περίλευκα καὶ πεντάκτενα· ἔστι δὲ τὰ μὲν πεντάκτενα χιτωνίσκοι, περὶ τὴν ὤαν πορφύραν ἔχοντες, πέντε κτένας ἐνυφασμένοι, τὰ δὲ περίλευκα τοῦναντίον εἶη ἂν ὕφασμα ἐκ πορφύρας ἢ ἄλλου χρώματος ἐν τῷ περιδρόμῳ λευκὸν ἐνυφασμένον, τὰ δὲ περίνησα πρόσκροσσόν ἐστι περίβλημα ἔχον τὰ νήματα ἐξηρτημένα, ἢ πορφύρα κύκλῳ τὰ τέλη τοῦ ὕφασματος περιέρχεται, νήσου σχῆμα ποιοῦσα τῇ περιρροῇ τοῦ χρώματος· καὶ τοῦτ' ἴσως Ἀναξίλας νῆσον ἀπεκάλει, εἰ μὴ ἕτερόν τι ὕφασμα δηλοῖ, ὅταν εἴπη, «καὶ πῶς γυνή, ὡσπερ θάλαττα, νῆσον ἀμφιέννυται;»· τοιοῦτον δ' ἂν εἶη καὶ τὸ ἐγκυκλον». Ἐκ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μνημονευομένων χρωμάτων ἐσθῆτος τὰ πλεῖστα εἰσὶν εὐληπτα. Ἐκ δὲ τῶν ὀπωσοῦν δυσλήπτων τὸ μὲν ὀμφάκινον φαίνεται ὅτι δηλοῖ τὸ ἐλαιοπράσινον, τὸ μήλινον τὸ πράσινον ἢ κίτρινον τὸ μήλου ἔχον χρῶμα, τὸ ἀέρινον οὐχὶ μόνον τὸ κυανοῦν, ἀλλὰ καὶ διαφόρους ἀποχρώσεις μέχρι τοῦ λευκοφαίου. Σικοτεινὴ διαμένει ἡ ἔκφρασις ὑδροβαφές, ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ Πολυδεύκης ἀμφιβάλλων συνάπτει μετὰ τοῦ ψυχροβαφοῦς ἢ κάλλιον ὑδροβαφοῦς, φαίνεται δὲ ὅτι, ἐπειδὴ παρὰ Θεοκρίτῳ ὑδάτινα ἐνδύματα ἀναφέρονται ὡς συνηθῆ φορέματα γυναικῶν, καὶ τοιαῦτα ἦσαν συνηθέστερα λευκά, «πολλὰ οἶα γυναῖκες φορέουσ' ὑδάτινα βράκη», καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ ὑδατόκλυ-

στα ἀναφέρονται ὡς λευκά, φορούμενα ἐν Ἄργει κατὰ τὰ πένθη, πιθανῶς ἐννοητέον διὰ τοιούτων ἐπιθέτων τὰ παρὰ τοῖς νεωτέροις *inoirés* *). — Ἐκ τῶν προηγουμένων ἔπεται μόνον ὅτι ὡς σεμνότατον καὶ οἰκειότατον ταῖς κοσμίαις γυναιξίν ἐθεωρεῖτο πάντοτε τὸ λευκὸν χρῶμα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς σκηνηῆς ἢ λευκῆς ἐσθῆς ἦν ἰδίᾳ τῶν παρθένων· «ἢ δὲ γυναικῶν ἐσθῆς τῶν μὲν γραῶν μηλίνῃ ἢ ἀερίνῃ, πλὴν ἱερείῶν· ταύταις δὲ λευκῆ· . . . ἢ δὲ τῶν νέων γυναικῶν λευκῆ ἢ βυσσίνῃ, ἐπικλήρων δὲ λευκῆ κροσσωτή». Ἐκτός δὲ τῆς λευκῆς ἐσθῆτος οὐχὶ μόνον μονόχροα φορήματα, ἀλλὰ καὶ ποικιλόχροα πολλὰ ἀναφέρονται ἀποδιδόμενα σεμναῖς γυναιξί, καὶ οὐχὶ ἑταίραις, αἵτινες ἄλλως γνωστὸν ὅτι ἐκ τῶν ἐσθήτων προὔτιμων τὰς ποικιλωτέρας καὶ ἀνθηροτέρας. Ἄλλως δὲ ἡ παραδοχὴ ὅλως ἀπλῆς καὶ λευκῆς στολῆς δυσκόλως ἔμελλε συνδυάζεσθαι μετὰ τῆς γενικῆς παρατηρουμένης προσπάθειας τοῦ ἐπικοσμεῖν τὰ φορήματα διὰ πολυειδῶν ἐνυφασμένων καὶ ἐμπεποικιλμένων κοσμημάτων. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ χιτῶνος ταῦτα διαιροῦνται εἰς ὀριζοντεῖους παρυφάς ἢ ὦας (ῶας), καὶ εἰς καθέτους ἢ ράβδους, ἐγκατεσπαρμένα ἐλευθέρως ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος, ἢ ἄλλως κεντήματα διαφοροτρόπως ἐμποικιλλόμενα καὶ τέλος τακτικὰ ποικίλματα, δαιδάλματα, σχήματα τοῦ ὅλου φορέματος. Καὶ αἱ μὲν ὦαι περιέστεφον τὸν κάτω γῦρον καὶ τὴν περὶ τὸν λαιμὸν ἢ τὸν τράχηλον διατομὴν τοῦ χιτῶνος (τὴν τραχηλιάν), καὶ ἑκατέρωθεν εὐρισκόμεναι ἑκαλοῦντο διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἢ ὡς ἀπλαῖ κεχρωσμένοι ράβδοι ἢ ὡς διάφορα σχήματα καὶ κοσμήματα, καλούμενα πέζαι· καὶ δὲ παρὰ τὰς ὦας παρυφαὶ καλοῦνται πέζαι καὶ πεζίδες καὶ περίπεζα τὰ οὕτω παρυφασμένα· εἰς ταῦτα δὲ ἀνήκουσι καὶ τὰ περίλευκα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ παρὰ Πολυδεύκει πεντάκτενα, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς τὸν ἰδιαίτερον τρόπον τῆς ὑφάνσεως. Αἱ ὦαι φαίνονται ὅτι ἦσαν καὶ πολύχροοι· ἐν τινι εἰκόνι Νίκης ἔχει ἢ ἐπιπτυχῆ εὐθύς κατὰ τὸν κάτω γῦρον πρῶτον στενὴν κυανῆν καὶ ἐπ' αὐτῆς πλατυτέραν ἐρυθρὰν ταινίαν· πιθανῶς δὲ ἡ ταινία προέβαινε καὶ ἀπὸ τῆς κάτωτάτης βαθυχρόου

*) Παραβλητέα *undulata vestis* ἢ *toga, cumatilo*, κυματώδης.

ἀποχρώσεως εἰς ἄλλας βαθμηδὸν ζωηροτέρας. Τοιοῦτό τι φαίνεται ἐννοητέον ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Μενάνδρου· «τῆς σκιάς τὴν πορφύραν πρῶτον ἐνυφαίνουσ'· εἶτα μετὰ τὴν πορφύραν τοῦτ' ἔστιν, οὔτε λευκόν, οὔτε πορφύρα, ἀλλ' ὥσπερ αὐγὴ τῆς κρόκης κεκραμένη». Αἱ ὧαι αὗται ἦσαν συνήθως ἐνυφασμένα, ἀλλὰ καὶ προσεῤῥάπτοντο καὶ ἀφανεῖς γενόμεναι ἀνεπληροῦντο διὰ νέων, καὶ τὸ τοιοῦτον ἐκάλουν περιῶσαι· «περιῶσαι δὲ ἔλεγον τῶν παλαιῶν ἱματίων τὰς ὧας ἀφελόντα καινὰς περιθεῖναι». Ἡ ὧα ἐκαλεῖτο καὶ ὄα, ἥτις ἄλλως σημαίνει καὶ τὴν μετὰ τῶν ἐρίων δορὰν τοῦ προβάτου, καὶ φαίνεται ὅτι καὶ τὸ ἀπολήγον μέρος τοῦ χιτῶνος, ἡ πέζα, ἐκλήθη ὦα, διότι πρότερον ὑπὲρ τοῦ μὴ τρίβεσθαι δέρμα προβάτων προσεῤῥάπτον. Ἄλλως δὲ περὶ τῶν τοιούτων διαφωνοῦσι καὶ οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοί, διότι, ἐν ᾧ π. γ. ὁ Πολυδεύκης λέγει ὅτι λέγνα καλοῦνται τὰ ἐν τῷ ἱματίῳ ἐκατέρου μέρους, οὐχ ὅπου ἡ ὦα, ὁ Ἡσύχιος ἐκλαμβάνει τὰ λέγνα ὡς συνώνυμον τῆς ὦας. — Αἱ δὲ κάθετοι παρυφαὶ εὑρίσκοντο ὅτε μὲν κατὰ τὰ δύο μέρη τοῦ χιτῶνος, ἐνθα συνήπτοντο αἱ δύο αὐτοῦ πτέρυγες, καὶ διὰ τοῦτο πάντοτε ἦσαν διπλαῖ, ὅτε δὲ ἐμπροσθεν καὶ πάλιν διπλαῖ ἢ ἐν τῷ χιτῶνι μέχρι τῶν ποδῶν ἢ μόνον κατὰ τὴν ἐπιπτυχὴν. Τὸ γενικὸν ὄνομα τούτων ἦν ῥάβδοι ἢ παρυφαί· «αἱ μέντοι ἐν τοῖς χιτῶσι πορφυραῖ ῥάβδοι παρυφαὶ καλοῦνται». Ἐνταῦθα ἀναφέρεται καὶ ἄλλο ὄνομα ὄχθαιβοι· «ὄχθαίβους δὲ ὀνομάζεσθαι φασὶ τὰς ἐν τοῖς χιτῶσι τῶν ῥαφῶν συμβολάς». Καὶ ὁ μὲν Ἡσύχιος λέγει περὶ τούτων ὅτι «εἰώθασι περιάπτειν τινὰ περὶ τοὺς χιτῶνας καὶ καλοῦσιν ὄχθοίβους· εἰσὶ δὲ τὰ λεγόμενα λώματα», ὁ δὲ Φώτιος ἐξηγεῖται τοὺς ὄχθοίβους καὶ αὐτὸς διὰ τῶν λωμάτων, προστιθεὶς ὅτι ἔστι περὶ τὸ στῆθος τοῦ χιτῶνος ἀλουργές πρόσραμμα. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς μακρὰς χειρίδας χειριδωτῶν χιτῶνων συνειθίζοντο πολλάκις καὶ ὅλον αὐτῶν τὸ μῆκος ποικίλματα παραπλήσια τῶν ἀραβουργῶν κοσμημάτων, καὶ ἀναφέρεται ὅλως κατάστικτος χιτῶν. Ἔτι δὲ καὶ ἱμάτια ἰνδρῶν τε καὶ γυναικῶν εἶχον συνήθως τοιαύτας παρυφάς, ἐνίοτε περὶ ὅλον τὸν γῦρον στρεφομένας, ἐνίοτε δὲ ὡς ὦαν ἐκατέρου τοῦ μέρους τοῦ κατὰ μῆκος ἱματίου. Ἐν τοῖς πρώτοις

καταλεκτέον τὰ περίνησα, διότι περιεκυκλοῦντο ὡς ἡ νῆσος ὑπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ τὸ ἐγκυκλον τὸ δεύτερον ἐρμηνεύει ὁ Ἡσύχιος, καλῶν παράπηχυ ἱμάτιον τὸ παρ' ἐκάτερον μέρος ἔχον πορφύραν τὸ δ' αὐτὸ ἐκάλουν καὶ παρυφές, τὸ δὲ κύκλω τὴν πορφύραν ἔχον ἐγκυκλον. Ὁ δὲ Πολυδεύκης λέγει «τὸ παράπηχυ ἱμάτιον ἦν τι λευκὸν πῆχυν πορφυροῦν ἔχον παρυφασμένον, τὸ δὲ παρυφές καὶ παραλουργές τὸ ἐκατέρωθεν ἔχον παρυφασμένην πορφύραν. Ἰωνες δ' αὐτὸ καλοῦσι πηχυαλές». — Πρὸς δὲ τούτοις τὰ ἐνδύματα εἶχον καὶ κροσσοὺς ἢ θυσάνους (κροσσωτά, θυσανωτά), τοὺς δὲ θυσάνους καὶ σίλλυβα ἐκάλουν οἱ ποιηταί. Ἡ δὲ τρίτη τάξις τῶν κοσμημάτων ἦσαν τὰ ἐπὶ ὄλου τοῦ φορέματος ἐγκατεσπαρμένα, ἐνυφασμένα ἢ ἐμπεποικιλμένα ἀνθη, ἄστρα, ἢ ζώδια καὶ τὰ τοιαῦτα. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ προμνησθέντες κατάστικτοι χιτῶνες τῶν γυναικῶν· οὗτος ὁ κατάστικτος χιτῶν ὁ ἔχων ζῶα ἢ ἀνθη ἐνυφασμένα ἐκαλεῖτο καὶ ζωωτὸς χιτῶν καὶ ζωδιωτὸς· ἀλλὰ καὶ ἱμάτια ἦσαν ποικίλα, πεποικιλμένα πᾶσιν ἀνθεσι. Τοιαῦτα εὐρίσκονται ἐπὶ πάντων σχεδὸν τῶν ἀγγείων μάλιστα μετὰ μελάνων σχημάτων ἐπὶ ἐρυθροῦ δαπέδου, ὅπου οὐδεμία οὐσιώδης διαφορὰ παρατηρεῖται καὶ ὡς πρὸς τὰ δύο φύλα· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγγείων τῆς ἀττικῆς περιόδου καὶ τῆς μεγαλελλαδικῆς τὰ τοιαῦτα ἀπονέμονται κατ' ἐξοχὴν θεοῖς, τῷ κιθαρωδῷ Ἀπόλλωνι, τῷ Διὶ, καὶ γυναικείοις προσώποις, ταῖς Μούσαις, ταῖς Βάχχαις. Τέλος ἀπαντῶσι καὶ ὅλως ποικιλοῦφαντα ἱμάτια· σώζονται ἐν ἀγγείοις εἰκόνες γυναικῶν καὶ κορασίων, ἐχουσῶν φορέματα ἐξ ὑφάσματος πλινθιοειδοῦς καὶ ἐκτὸς τῶν πλινθίων ἔτι μᾶλλον ποικιλλομένου, ὅπερ οἱ τεχνῖται οὐδαμῶς ἐμελλον ἀποτολμήσειν, εἴαν μὴ εὐρίσκετο καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι. Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν σπανιώτερα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὅλως ἀσυνήθη, ἴσως κατ' αἰγυπτιάζουσαν ἀπομίμησιν.

§ 5. Τὴν αὐτὴν ποικιλίαν, ἣν ἡ ἑλληνικὴ συνήθεια ἐπέτρεπεν ὡς πρὸς τὸ χρῶμα τῆς ἐσθῆτος ἀναλόγως τοῦ διαφοροῦ βίου τῶν διαφορῶν τάξεων καὶ κοινωνικῶν βαθμῶν, παρατηροῦμεν καὶ ὡς πρὸς τὴν ὕλην, ἐξ ἧς ὑφαίνοντο τὰ ἐνδύματα. Παρ' Ὀμήρω ἐντὸς τῶν ἐρίων, ἐξ ὧν ἡ οὐλὴ γλαῖνα, εὐρηται καὶ λεπτόν

λίνον, διότι ἡ ὀθόνη ἀναφέρεται ὡς λεπτὸν λινοῦν ὕφασμα (πανίον), μεταγενεστέρως δὲ καὶ πᾶν ἰσχνὸν ἢ λεπτὸν ὕφασμα, κἂν μὴ λινοῦν ἢ ἰδίως δὲ σημαίνει κατὰ τὴν μεταγενεστέραν σημασίαν τὸ παρ' ἡμῖν βαμβάκιον, ὅπερ διαφιλονεικεῖ πρὸς τὸ λίνον καὶ τὰς λέξεις σινδῶν καὶ βύσσος. Ἡ παρ' ἀρχαίοις βύσσος διατελεῖ λίαν ἀμφίβολον ὄνομα, οὗ ἡ ἐξήγησις παρέχει ἡμῖν πολλὰς δυσκολίας, διότι οἱ ἀρχαῖοι συνέχεον πολλάς ὕλας, εἰ καὶ κατὰ τι ὁμοίας, καὶ ὠνόμαζον διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος. Ἡ παρὰ τοῖς νεωτέροις φυσιοδίφαις καλουμένη βύσσος οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν συνήθη σημασίαν τῆς παρ' ἀρχαίοις βύσσου. Ἡ τῶν νεωτέρων βύσσος ἐστὶ δέσμη μεταξοειδῶν ἰνῶν, δι' ὧν προσκολλῶνται ὄστρακόδερμά τινα, ἀποβάλλοντα τὸ μετατοπιστικὸν αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτον ἀπέκκριμα τῆς θαλασσίας πίννης (*rinna marina*) ἀναφέρεται πάντως καὶ ὑπὸ τινῶν ὀψιαιτέρων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος. Προκειμένου ὅμως περὶ βυσσίνων ὕφασμάτων, ἐννοητέον φυτικὸν τι προϊόν, ἢ ὕλην παρασκευαζομένην ἐκ τῶν ἰνῶν φυτῶν τινῶν. Περὶ τούτου ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι συμφωνοῦσιν· ἀλλὰ τὸ ἀόριστον τῶν διδομένων ἡμῖν περὶ τούτου εἰδήσεων καὶ αἱ συχναὶ ἀντιφάσεις ἀποκαθιστῶσι δυσκολωτάτην τὴν ἔρευναν περὶ τοῦ, ποῖα φυτὰ ἐννοητέον. Καὶ ὁ μὲν Ἡρόδοτος, πολλάκις μνημονεύων τῆς βύσσου, λέγει ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι μετεχειρίζοντο ταύτην τὴν ὕλην πρὸς προπαρασκευὴν τῶν μουμιῶν ἢ πρὸς ταρίχευσιν τῶν νεκρῶν, κατελλίσσοντες πᾶν τὸ σῶμα σινδόνοσ βυσσίνης τελαμῶσι κατατετμημένοις, καὶ ἔδωκε πολλοῖς ἀφορμὴν, ὅπως ἐκλάβωσιν ὅτι βύσσος ἦν τὸ παρ' ἡμῖν βαμβάκιον. Ἀλλ' ἀφ' οὗ νεώτεραι μικροσκοπικαὶ παρατηρήσεις ἀπέδειξαν ὅτι τὰ περὶ τὰς μουμίας ὕφασματὰ εἰσιν οὐχὶ βαμβάκινα, ἀλλὰ μᾶλλον λιναῖ ὕφασματα, φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἡ παρ' Ἡροδότῳ βύσσος ἦν λινοειδῆς τις οὐσία, διότι ἀναφέρεται ὅτι οἱ Πέρσαι πρὸς ἐπίδεσμον τῶν τραυμάτων μετεχειρίζοντο τελαμῶνας βυσσίνης σινδόνοσ, καὶ βεβαίως τὸ βαμβάκιον ἦν οὐσία λίαν ἀκατάλληλος πρὸς τοῦτο, ἔτι δὲ περὶ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων ἀναφέρει ὅτι ἐφόρουσ μόνον λινῆν ἐσθῆτα· διὸ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ ὀνομάζουσι λινόφορον τύρβην (*linigera turba*) τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἰσιδος. Ἀλλὰ καὶ ἐνθα ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ

τοῦ ἀληθῶς Ἰνδικοῦ βαμβακίου οὐδαμῶς μνημονεύει τῆς λέξεως βύσσος· «τὰ δὲ δένδρεα τὰ ἀγρία αὐτόθι φέρει καρπὸν εἴρια, καλλονῆ τε προφέροντα καὶ ἀρετῆ τῶν ἀπὸ τῶν οἴων, καὶ ἐσθῆτι οἱ Ἴνδοι ἀπὸ τούτων τῶν δενδρέων χρέωνται». Ἀλλὰ πάλιν ὁ Πλίνιος, περιγράφων τὸ ἐριόξυλον, ἀντιλέγει πρὸς τὸν Ἡρόδοτον περὶ τῆς ὕλης τῶν ἐσθῆτων τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων. «Τὸ ἄνω μέρος τῆς Αἰγύπτου τὸ πρὸς Ἀραβίαν τετραμμένον παράγει θάμνον, ὃν ἄλλοι καλοῦσιν ἐριόξυλον (gossypium), ἄλλοι ξύλον, διὸ καὶ τὰ ἐντεῦθεν γινόμενα λίνα ξύλινα. Ἔστι δὲ μικρὸς καὶ παρέχει καρπὸν ὅμοιον τριχωτῷ καρύῳ, οὗ ἐκ τοῦ ἐνδοτέρου βόμβυκος κλώθεται χνούς, οὐδ' ὑπάρχουσιν ἄλλα τινὰ προτιμητέα τούτων κατὰ τὴν λευκότητα ἢ τὴν ἀπαλότητα· αἱ δ' ἐκ τούτων ἐσθῆτες ἀρεστόταται τοῖς ἱερεῦσι τῆς Αἰγύπτου». Τούτοις δὲ συμφωνοῦσι κατ' οὐσίαν καὶ τὰ τοῦ Φιλοστράτου, λέγοντος περὶ τῶν Ἰνδῶν ὅτι οἱ φανερώτεροι αὐτῶν ἦσαν ἐσταλμένοι βύσσῳ, ἢ δὲ βύσσος κατὰ τὰ λεγόμενα ἐφύετο δένδρου ὁμοίου τῆ λεύκη τὴν βάσιν, καὶ ὅτι ἐξ Ἰνδῶν ἢ βύσσος ἐφοίτα καὶ εἰς Αἴγυπτον ἐς πολλὰ τῶν ἱερῶν. Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν Ἡρόδοτος φαίνεται ὅτι διὰ τῆς βύσσου ἐνόει μᾶλλον λινοῦν τι, οἱ δὲ νεώτεροι οὐδὲ καθαρὰν ἐννοίαν τῆς οὐσίας ταύτης εἶχον· διὸ καὶ παρὰ τούτοις σαλεύουσιν αἱ περὶ τούτου ἐκφράσεις μεταξὺ λίνου καὶ βαμβακίου. Καὶ ὁ μὲν Πλούταρχος ἀναφέρει ὡς παραδείγματα λεπτῶν καὶ πυκνῶν ὑφασμάτων τὰ σηρικὰ καὶ τὰ βύσσινον, ὁ δὲ Πολυδεύκης λέγει· «καὶ μὲν καὶ τὰ βύσσινον καὶ ἡ βύσσος λίνου τι εἶδος παρ' Ἰνδοῖς· ἤδη δὲ καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ἀπὸ ξύλου τι ἔριον γίγνεται, ἐξ οὗ τὴν ἐσθῆτα λινῆ ἂν τις μᾶλλον φαίη προσεικέναι πλὴν τὸ πάχος· ἔστι γὰρ παχυτέρα· τῷ δὲ δένδρῳ καρπὸς ἐπιφύεται καρύῳ μάλιστα προσεικῶς τριπλῶ τὴν διάφυσιν, ἧς διαστάσης, ἐπειδὴν ἀνανθῆ τὸ ὡσπερ κάρυον, ἐνδοθεν ἐξαιρεῖται τὸ ὡσπερ ἔριον, ἀφ' οὗ κρόκη γίνεται· τὸν δὲ στήμονα ὑφιστάσιν αὐτῷ λινοῦν». Ἐκτὸς τῆς λευκῆς βύσσου ὑπῆρχε καὶ κροκίνη (κιτρίνη) καὶ φαιὰ βύσσος. Περὶ δὲ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐγγωρίου βύσσου ὁ Πausanίας σημειοῖ ὅτι ἦν θαυμαστὸν ὅτι μόνον ἐν τῇ Ἡλιδι ἐφύετο, οὐδαμοῦ δὲ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος· ἢ δὲ Ἠλεία χώρα ἦν καὶ τὰ ἄλλα

εἰς καρπούς καὶ τὴν βύσσον οὐχ ἥκιστα ἐκτρέφειν ἀγαθῆ· διὸ καὶ ἔσπειρον τὴν κανναβίδα καὶ λίνον καὶ τὴν βύσσον πάντες οἱ ἔχοντες γῆν ἐπιτήδειον τρέφειν αὐτά· ἡ δὲ βύσσος ἢ ἐν τῇ Ἑλλάδι οὐκ ἀπελείπετο μὲν τῆς Ἑβραίων κατὰ τὴν λεπτότητα, ἀλλ' ἦν οὐχὶ ὁμοίως ξανθῆ. Ταύτην δὲ τὴν βύσσον τῆς Ἑλλίδος κατειργάζοντο αἱ ἐν Πάτραις γυναῖκες, ὧν πολλαὶ ἔζων ἀπὸ τῆς ἐξεργασίας ταύτης τῆς ἐν Ἑλλίδι φυομένης βύσσου, ὑφαίνουσαι ἀπ' αὐτῆς κερκυφάλους καὶ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ βύσσου ἱκανῶς σκοτεινὰ καὶ ἀπροσδιόριστα, ἀλλὰ πάντως μνημονευτέα διὰ τὴν ἀπαντωμένην χρῆσιν βυσσίνων ὑφασμάτων, οὔσαν συχνοτέραν παρὰ τοῖς ξένοις. Ἐπίσης ἀόριστόν τι καὶ σκοτεινὸν περιέχει καὶ ἡ ξενίζουσα λέξις σινδῶν, σημαίνουσα κατ' ἀρχὰς λινοῦν ὑφασμα, ἀλλὰ πάντως ἀλλοδαπῆς κατασκευῆς. Ἐν τινι περιέργῳ διηγήσει, μαρτυρούσῃ περὶ ἐπιτηρήσεως τῶν ἀστυνόμων ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν ἱματισμὸν πολυτελείας, λέγεται περὶ τοῦ φιλοσόφου Κράτητος ὅτι, ἐπιτιμηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀστυνόμων, ὅτι σινδόνα ἠμφίεστο, ἔφη, καὶ Θεόφραστον ἡμῖν δείξω σινδόνα περιβεβλημένον· ἀπιστούντων δέ, ἀπήγαγεν ἐπὶ κουρεῖον καὶ ἔδειξε κειρόμενον· Ὁ Πολυδεύκης κατατάττει τὴν σινδόνα μεταξὺ τῶν λινῶν ἐσθῆτων· «σινδῶν ἐστὶν Αἰγυπτία μὲν, περιβόλαιον δ' ἂν εἴη, τὸ νῦν δίκροσσον καλούμενον». Ἐχρησίμειε δὲ ἡ τιαύτη σινδῶν οὐχὶ μόνον πρὸς περιβόλαιον, ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ χιτῶν λινοῦς σινδονίτης, καὶ πάλιν ἐν τῇ χειρουργικῇ συσκευῇ μετὰ τῆς θύβνης καὶ τοῦ ἐπιδέσμου ἀναφέρεται καὶ τελαμῶν σινδονίτης καὶ παρ' Ἡροδότῳ σινδῶν βυσσίνη. Οὐδεμία δὲ μαρτυρία δεικνύει ἡμῖν χρῆσιν σινδόνων παρ' ἀρχαίαις ὡς κλινικῶν ἢ νεκρικῶν θλονῶν.

§ 6. Ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν πρὸς ἐξύφανσιν ὑλῶν ἀναφέρεται καὶ μέταξα καὶ μετάξινα ὑφάσματα. Ταῦτα δὲ ἢ μετεφέροντο διὰ τῆς ἐμπορίας ἔτοιμα ἐκ τῆς ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν σιηρικὰ (ὑφάσματα) ἀπὸ τῶν Σιηρῶν, κατοίκων ἀγνώστου χώρας (νήσου;), ἀφ' ὧν καὶ αὐτὸς ὁ σκώληξ, ὁ βόμβυξ, σιηρ ἐνίοτε ὀνομάζεται, ἢ κατεσκευάζοντο ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι ἐκ πρώτης ὑλης, παρεχομένης ἐκ βομβύκων. Εἶχον δὲ οἱ ἀρχαῖοι λίαν συγκεχυμένας ἰδέας περὶ βομβύκων, καὶ αἱ περὶ τούτων εἰδήσεις αὐ-

τῶν εἰσι παραδοξόταται. Οὐχὶ μόνον πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τούτου κατάκτησιν τῆς Ἀσίας, ὅτε ἠδύναντο ἐξετάσαι ἀκριβέστερον τὸ πρᾶγμα ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ τῆς παραγωγῆς, οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησαν. Παράδοξον ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ τῆς ζωολογίας Ἀριστοτέλης ἐσφαλμένως καὶ οὐχὶ ἐξ ἰδίων αὐτοῦ παρατηρήσεων ἐγίνωσκε τὸν βόμβυκα, ὡς φαίνεται ἐξ ὧν λέγει περὶ τῆς τετραπλῆς καταστάσεως αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ σχήματος τῆς κάμπης. «Ἐκ δὲ τινος σκώληκος μεγάλου, ὃς ἔχει οἷον κέρατα καὶ διαφέρει τῶν ἄλλων, γίνεταί τὸ πρῶτον μὲν μεταβαλόντος τοῦ σκώληκος κάμπη, ἔπειτα βόμβυλιος, ἐκ δὲ τούτου νεοκύδαλος. Ἐν ἐξ δὲ μησὶ μεταβάλλει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας· ἐκ τούτου τοῦ ζώου καὶ τὰ βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινες ἀναπηνιζόμεναί κ᾿πειτὰ ὑφαίνουσι, πρώτη δὲ λέγεται ὑφῆναι ἐν Κῶ Παμφίλῃ Πλάτew θυγάτηρ». Εἰ καὶ βέβαιον ὅτι ἡ Ἀσία ἔχει πολλὰ εἴδη τοιούτων ἐντόμων καὶ πραγματικῶς μετεχειρίζοντο τοὺς ἰστούς αὐτῶν πρὸς ὑφάσματα, ἀλλ' ἐπ' οὐδενὸς τούτων ἐφαρμόζεται ἡ προμνησθεῖσα τετραπλῆ κατάστασις. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων συγγραφέων ὁ μὲν Πλίνιος ἐν μέρει ἀπήνησε τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀνευ ἰδίας τινὸς περὶ τούτου γνώσεως, ἐν μέρει δὲ ἀνέμιξε καὶ ἄλλους μύθους· ὁ δὲ Στράβων κατὰ Νέαρχον συγχέει βύσσον καὶ μέταξαν, ἀναφέρων ὅτι τὰ στήρικα ἦσαν ἐκ τινῶν φλοιῶν ξαινομένης βύσσου. Ἔτι μυθωδέστιρά εἰσι τὰ τοῦ Πausανίου, λέγοντος· «οἱ μίτοι δέ, ἀφ' ὧν τὰς ἐσθῆτας ποιοῦσιν οἱ Σῆρες, ἀπὸ οὐδενὸς φλοιοῦ, τρόπον δὲ ἔτιρον γίνονται τοιόνδε· ἔστιν ἐν τῇ γῆ ζωῦφιόν σφισιν, ὃν σῆρα καλοῦσιν Ἕλληνες, ὑπὸ δὲ αὐτῶν Σηρῶν ἄλλο πού τι καὶ οὐ σῆρ ὀνομάζεται· μέγεθος μὲν ἐστὶν αὐτοῦ διπλάσιον ἢ κανθάρων ὁ μέγιστος, τὰ δὲ ἄλλα εἴκασται τοῖς ἀράχλαις, οἱ ὑπὸ τοῖς δένδρεσιν ὑφαίνουσι, καὶ δὴ καὶ πόδας ἀριθμὸν ὀκτώ κατὰ ταῦτα ἔχει τοῖς ἀράχλαις· ταῦτα τὰ ζῶα τρέφουσι οἱ Σῆρες, οἴλους κατασκευασάμενοι χειμῶνός τε καὶ θέρους ὥρα ἐπιτηδεῖους· τὸ δὲ ἔργον τῶν ζώων κλῶσμα εὐρίσκεται λεπτόν τοῖς ποσίν αὐτῶν περιλιγμένον· τρέφουσι δὲ αὐτὰ ἐπὶ μὲν τέσσαρα ἔτη παρέχοντες τροφήν σφισιν ἔλυμον· πέμπτῳ δὲ (οὐ γὰρ πρόσω βιωσόμενα

ἴσασι) κάλαμον διδόασιν ἐσθίειν χλωρόν· ἡ δὲ ἐστὶν ἡδίστη τροφή πασῶν τῶ ζώω, καὶ ἐμφορηθὲν τοῦ καλάμου ῥηγνυταί τε ὑπὸ πλησμονῆς καὶ ἀποθανόντος οὕτω τὸ πολὺ τῆς ἀρπεδόνης εὐρίσκουσιν ἔνδον». Ὁ δ' Εὐστάθιος, ἐφ' οὗ ἦσαν ἐντελῶς γνωστά τὰ περὶ σηρικῶν, ἀναφέρων τοὺς περὶ Σηρῶν στίχους Διονυσίου τοῦ Περιηγητοῦ· «οἱ τε βόας μὲν ἀναίνονται καὶ ἴφια μῆλα, αἰόλα δὲ ξαίνοντες ἐρήμης ἀνθεα γαίης εἴματα τεύχουσιν πολυδαίδαλα, τιμήεντα, εἰδόμενα χροιῇ λειμωνίδος ἀνθεσι ποίης· κείνοις οὐ τί κεν ἔργον ἀραχνῶν ἐρίσειεν», ὑπελάμβανεν ὅτι τὰ σηρικὰ ἦσαν διάφορα τῆς μετάξης. Ὁ δὲ Πολυδεύκης καὶ αὐτὸς λέγει· «τὰ δὲ (ὑφάσματα) ἐκ βομβύκων· σκώληκές εἰσιν οἱ βόμβυκες, ἀφ' ἑαυτῶν τὰ νήματα ἀνέντες, ὥσπερ ὁ ἀράχνης· ἐνιοὶ δὲ καὶ τοὺς Σῆρας ἀπὸ τοιούτων ἐτέρων ζώων ἀθροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα». Πάντως δὲ σημειωτέον ὅτι ἡ μέταξα ἤρχετο εἰς Ἑλλάδα ὑπὸ δύο εἴδη, τὸ μὲν ἐξεργασμένη ὡς ὑφάσματα, καὶ τότε ταῦτα ὠνομάζοντο σηρικὰ ὡς ἀπὸ Σηρῶν ὑφάσματα, τὸ δὲ συνηθέστερον ὡς ἀκατέργαστος, καὶ τότε ἐκαλεῖτο μέταξα. Οὕτω δὲ μεταφερόμενα ἐκεῖθεν τὰ βομβύκια (κουκούλια), κατὰ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἀνεπηνίζοντο, ἀνεμηρύοντο ἢ ἀνελύοντο, καὶ ἐκ τῶν νημάτων ὑφαίνοντο τὰ βομβύκινα. Ἄλλως δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητά ὀψὲ καὶ μόνον εἰσήχθη εἰς Ἑλλάδα ἡ χρῆσις βομβυκίνων ἱματίων, πρῶταίτατα δὲ ἐπεκράτει ἐν Ἀσίᾳ, καὶ τοιαῦτα φαίνεται ὅτι ἦσαν αἱ Μηδικαὶ ἐσθῆτες, αἱ ἐδίδοντο ὡς τιμὴ καὶ δωρεά· διὸ καὶ ἡ ἐσθῆς, ἣν οἱ μετὰ ταῦτα ἐκάλουν σηρικὴν, ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν πάλαι Ἑλλήνων Μηδική. Τούναντίον δὲ ἐν Ἑλλάδι ἡ ἰδίως μεταξουργία φαίνεται ὅτι καὶ ἐπὶ Ἀριστοτέλους ἔτι ἦν Ἰαν περιορισμένη, διότι λέγει ὅτι ἐνίοι μόνον τῶν γυναικῶν ὑφαίνον. Ἄλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἀποκλείει καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ἐτοιμῶν ὑφασμάτων. Πάντως ὁμῶς ἡ χρῆσις τῶν βομβυκίνων ἦν περιορισμένη, διότι πρῶτον μὲν λείπουσιν ἡμῖν μαρτυρίαι, ἔπειτα δὲ ἡ τιμὴ τῆς μετάξης καὶ κατὰ ὀψιαιτέρους χρόνους ἦν ὑπέρογκος. Ἐν ὑστέροις χρόνοις ἀναφέρονται καὶ χιτῶνες μετάξινοι· οὕτω λέγεται παρ' Ἀλκίφρονι· «βόμβυξ δ' ἦν τὸ χιτῶνιον».

§ 7. Συχνότερον ὁμῶς καὶ βεβαιότερον ἀπαντῶνται ἐν Ἑλ-

λάδι ὡς ἐνδύματα πολυτελῆ καὶ λεπτά, καὶ μάλιστα προσκρού-
 οντα καὶ σκανδαλώδη διὰ τὴν διαφανῆ λεπτότητα αὐτῶν, τὰ
 ἀμόργινα καὶ τὰ συνηθέστερον παρὰ τοῖς ῥωμαίοις ποιηταῖς μνη-
 μονευόμενα κῶα ὑφάσματα. Καὶ τὰ μὲν ἀμόργινα, ὀνομασθέντα
 οὕτως ἢ ἀπὸ τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, ἐνθα κατεσκευάζοντο τὰ ἄρι-
 στα, ἢ ἐκ τοῦ χρώματος τῆς ἀμόργης, τοῦτέστι τῆς τρυγίας ἢ
 ὑποστάθμης τοῦ ἐλαίου κατὰ τινὰ ἀπίθανον ἐξήγησιν τοῦ Εὐστα-
 θίου, εἴτε ἐκ τοῦ φυτοῦ ἀμόργης ἢ ἀμοργίδος ἢ καὶ ἀμοργοῦ,
 ἀφ' οὗ, ἐν ἀφθονίᾳ εὑρισκόμενου, ἐκεῖ ἴσως τὸ πάλαι ὀνομάσθη
 καὶ ἡ νῆσος, ἦσαν εἶδος βύσσου κατὰ τὴν προεκτεθεῖσαν πιθα-
 νωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως, ὡς τινος ἀπροσδιορίστου ἀκριβέ-
 στερον εἶδους λίνου, ἀλλὰ λεπτοτέρου καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς καρπά-
 σου. Τὰ τοιαῦτα ὑφάσματα καὶ ἐνδύματα ἐκαλοῦντο ἔτι ἀμοργίδια,
 ἀμοργίδες, χιτῶνες ἀμόργινοι καὶ χιτῶνια ἀμόργινα. Καὶ τὰ μὲν
 παρ' Ἀριστοφάνει ἀμόργινα χιτῶνια ἐκλαμβάνονται ὡς συνώνυμα
 τοῖς διαφανέσι χιτωνίοις· παρ' Αἰσχίνῃ δὲ ἀναφέρεται καὶ ἐν Ἀθή-
 ναις γυνὴ ἐπισταμένη ἀμόργινα ἐργάζεσθαι καὶ ἐκφέρειν ἄλεπτα
 ἔργα εἰς τὴν ἀγοράν. Καὶ ἐκ τούτων μὲν φαίνεται ὅτι ἦσαν
 λεπτοτάτης ἐργασίας καὶ διαφανῆ, περὶ δὲ αὐτῆς τῆς ὕλης ὅτι
 ὠμοίαζε βύσσῳ, παρατίθεμεν τὰς εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων γραμμα-
 τικῶν. Ὁ μὲν Εὐστάθιος λέγει· «τὸ ἀμόργινος προπαραξυτόνως
 χιτῶνος ἐπίθετον ἀπὸ χρώματος ἴσως ἐλαιοχρόου τινός· ἀμόργη
 γὰρ ἡ τοῦ ἐλαίου ὑποστάθμη, ὃ ἐστὶν ὁ τρυγίας. Πausανίας δέ,
 οὗ τὸ Ἀπτικὸν λεξικόν, ἄλλο τι ἐμφαίνει λέγων, ἀμοργός ὅμοιον
 βύσσῳ». Ἐπίσης ὁ Ἀρποκρατίων· «ἀμοργός ἐστὶ παραπλήσιόν τι
 βύσσῳ». Ὁ δὲ Πολυδεύκης συγκαταλέγει αὐτὰ μετὰ τῶν λινῶν·
 «τὰ δὲ ἀμόργινα γίνεσθαι μὲν τὰ ἄριστα ἐν τῇ Ἀμοργῷ· λίνου
 δ' οὖν καὶ ταύτας εἶναι λέγουσιν· ὁ δὲ ἀμόργινος χιτῶν καὶ ἀμορ-
 γίς ἐκαλεῖτο». Ἀλλαχοῦ δὲ τὰ ἀμόργινα ἐξηγοῦνται ὡς τὰ πορ-
 φυροβαφῆ νήματα καὶ λεπτά, καὶ ἡ ἀμοργίς ὡς τὸ λεπτότατον
 τοῦ καλάμου τῆς ἀνθήλης καὶ εἰκὸς τῇ βύσσῳ· ἢ δὲ παρ' Ἀρι-
 στοφάνει ἄλοπος ἀμοργίς (τῆς λινοκαλάμης) ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ
 σχολιαστοῦ· «ἐστὶ δὲ ἡ ἀμοργίς ὅμοιον ἀλεπίστῳ λίνῳ· περιλε-
 πίζουσι δὲ αὐτὸ καὶ ἐργάζονται· ἐστὶ δὲ σφόδρα λεπτόν ὑπὲρ τὴν

βύσσον καὶ τὴν κάρπασον». Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι ἡ σημασία σαλεύει μεταξύ φυτοῦ καὶ χρώματος ἀμοργίδος, καὶ τὸ τελευταῖον ἔχεται πλείονος πιθανότητος ἔκ τε τοῦ παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ ἀναφερομένου, ὅτι ὁ ἀμόργινος χιτῶν χρώματος ἴδιον, καὶ ἐκ τῆς παρατηρουμένης ἐν τῇ νήσῳ ἰδιαιτέρας χρωστικῆς ἐρυθρᾶς ὕλης. Ἐπίσης, ἐκ βύσσου ἢ καὶ ἐκ μετάξης, ὡς πεκμηριοὶ τὸ προμνησθὲν τοῦ Ἀριστοτέλους χωρίον, ἦσαν τὰ κῶα ὑφάσματα, ὄντα καὶ αὐτὰ τὸσον διαφανῆ, ὥστε αἱ ἐν τοιούτοις χιτωνίοις ἐνδεδυμένοι ἦσαν οὐδὲν μᾶλλον ἢ γυμναί, καὶ διὰ τοῦτο προσφυῶς ὁ Δουκιανὸς καλεῖ αὐτὰ εἰς πρόφασιν ἐσθῆτα, καὶ περὶ τινῶν αὐλητρίδων ἐν τοιούτοις χιτῶσιν εἰσελθουσῶν εἰς ἐστίασίν τινα προσφυῶς εἶπεν ἄλλος τις· «ἐμοὶ μὲν γυμναὶ δοκῶ, πλὴν ἔλεγόν τινες αὐτὰς ἔχειν χιτῶνας». Περιεργείας χάριν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐκ τῆς παρὰ τὴν Εὐβοϊκὴν Κάρυστον ἀσβέστου κατασκευαζόμενα ὑφάσματα, περὶ ὧν ὁ Στράβων λέγει· «ἐν δὲ τῇ Καρύστῳ καὶ ἡ λίθος φύεται ἢ ξαινομένη καὶ ὑφαινομένη, ὥστε τὰ ὕφη χειρόμακτρα γίνεσθαι, ρυπωθέντα δ' εἰς φλόγα βάλλεσθαι καὶ ἀποκαθαίρεσθαι τῇ πλύσει τὸν πίνον παραπλησίως.» Παρόμοια λέγει καὶ ὁ Πλούταρχος· «τῆς δ' ἐν Καρύστῳ πέτρας, χρόνος οὐ πολὺς, ἀφ' οὗ πέπαιται μηρύματα λίθων μαλακὰ νηματώδη συνεκφέρεσθαι». Ἐὰ αὐτὰ λέγει καὶ περὶ τῶν Βροχμάνων ὁ Ἱεροκλῆς παρὰ Στεφάνῳ· «χρῶνται δὲ ἐσθῆτι λινῇ τῇ ἐκ πετρῶν λίθων γὰρ μηρύματα μαλακὰ καὶ δερματώδη συνυφαίνουσι, ἐξ ὧν ὑφάσματ' ἀγίνεται μήτε πυρὶ καιόμενα, μήτε ὕδατι καθαιρόμενα, ἀλλ' ἐπειδὴν ρύπου καὶ κηλίδος ἐμπλησθῆ, ἐμβληθέντα εἰς φλόγα, λευκὰ καὶ διαφανῆ γίνονται.»

§ 8. Ἐπανερχόμενοι νῦν ἐκ τοῦ χρώματος καὶ τῆς ὕλης τῶν γυναικείων ἱματίων εἰς τὸν προσδιορισμὸν καὶ τῶν ἄλλων συστατικῶν μερῶν τοῦ γυναικείου ἱματισμοῦ, εὐρίσκομεν πρῶτον τὸ ζήτημα, ἂν ὁ χιτῶν ἐφορεῖτο ἀμέσως πρὸς τῇ σαρκί, ἢ ἐφόρουσαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔτι ὑπὸ τοῦτον τὸν χιτῶνα καὶ εἰ ἄλλο ἐπέχον τόπον τοῦ παρ' ἡμῖν ξενίζοντος κατὰ τὸ ὄνομα ὑποκαμίσου. Περὶ τούτου, εἰ καὶ εἰδήσεις ἀρχαίων συγγραφέων καὶ μαρτυρίαι γραμματικῶν καὶ τεχνικὰ μνημεῖα οὐδαμῶς αἴρουσι πάσαν

ἀμφιβολίαν καὶ ἀντίφασιν, βεβαιούται ὅμως ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τῷ ἱματισμῷ εὕρισκετο ἐν εἴδει ὑπενδύτου ἢ ὑποχιτωνίου βραχὺς χιτῶν, ὃς ἰδίως παρὰ μὲν ταῖς γυναῖξιν ἐκαλεῖτο χιτῶνιον ἢ χιτωνάριον, παρὰ δὲ τοῖς ἀνδράσι χιτωνίσκος· ὡς μεγάλην ἀκυρολεξίαν ἐξελέγχει ὁ Δουκιανὸς τὴν ὑπὸ τινος ἀτόπου καινοτόμου περὶ τὴν γλῶσσαν χρῆσιν τοῦ χιτωνίου παρ' ἀνδράσι «πῶς οἶει κατὰ γῆς δῦναι ἠυχόμην, ἐκεῖνα ἀκούων σου ἐπιδεικνυμένου, ὅτε χιτῶνιον μὲν καὶ τὸν ἀνδρεῖον ὄρου λέγεσθαι, δουλάρια δὲ καὶ τοὺς ἀρρένας τῶν ἀκολουθῶν ἀπεκάλεις, ἃ τίς οὐκ οἶδεν ὅτι χιτῶνιον μὲν γυναικὸς ἐσθῆς, δουλάρια δὲ τὰ θήλεα καλοῦσι»; Ὁ δὲ Εὐστάθιος σημειοῖ ὅτι «ὁ ἀνδρεῖος χιτωνίσκος, ὃ τινες ἐπενδύτην, τὸ δὲ βραχὺ χιτωνισκάριον· χιτῶνιον δὲ καὶ χιτωνάριον λεπτὸν ἔνδυμα γυναικεῖον πολυτελές». Διὸ παρ' Ἀριστοφάνει αἱ γυναῖκες λέγουσι περὶ ἑαυτῶν ὅτι παρίασι γυμναὶ ἐν τοῖς χιτωνίοις τοῖς ἀμοργίνοις. Περὶ δὲ τῆς κατασάρκου χρήσεως τοῦ τοιούτου χιτωνίου ἀριστα μαρτυρεῖ ἢ περὶ τῆς κρινομένης ὠραίας Φρύνης (ἀφ' ἧς ὁ μὲν Ἀπελλῆς ἀνεγράψατο τὴν ἀναδυομένην Ἀφροδίτην, ὁ δὲ Πραξιτέλης ἐπλάσατο τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην) ἐπίνοια τοῦ συνηγόρου αὐτῆς Ὑπερείδου· οὗτος «ὡς οὐδὲν ἦνυε λέγων καὶ οἱ δικασταὶ ἦσαν ἐπίδοξοι ὅτι ἔμελλον καταψηφιεῖσθαι αὐτῆς, παραγαγὼν αὐτὴν εἰς τὸ ἐμφανές καὶ περιρρήξας τοὺς χιτωνίσκους, γυμνά τε τὰ στέρνα ποιήσας, τοὺς ἐπιλογικούς οἰκτους ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἐπερῶρητόρευσε, δεισιδαιμονῆσαί τ' ἐποίησε τοὺς δικαστάς τὴν ὑποφῆτιν καὶ ζάκρον Ἀφροδίτης ἐλέω χρησαμένους μὴ ἀποκτεῖναι· καὶ ἀφειθείσης ἐγράφη μετὰ ταῦτα ψήφισμα μηδένα οἰκτιζεσθαι τῶν λεγόντων ὑπὲρ τινος, μηδὲ βλέπόμενον τὸν κατηγορούμενον ἢ τὴν κατηγορουμένην κρίνεσθαι· ἦν δὲ ὄντως μᾶλλον ἢ Φρύνη καλὴ ἐν τοῖς μὴ βλεπομένοις· διόπερ οὐδὲ ῥαδίως ἦν αὐτὴν ἰδεῖν γυμνήν· ἐχέσαρκον γὰρ χιτῶνιον ἡμπεύχετο καὶ τοῖς δημοσίοις οὐκ ἐχρῆτο βαλανείοις». Ἦν δὲ τὸ ἐχέσαρκον αὐτὸ τοῦτο τὸ χιτῶνιον, οὐδὲ χρεῖα διακρίνειν μετὰ τὸ ὑποχιτωνίου καὶ ἐχέσαρκου, ὡς δύο διαφόρων ἐνδυμάτων. Εἶχε δὲ τοῦτο τὸ χιτῶνιον ἐν τε τῇ ἀττικῇ καὶ τῇ δωρικῇ στολῇ πτέρυγας, ἃς ἠδύναντο ἐκκομβοῦν, ὅπως ἀπογυμνωσὶ τὸ δεξιὸν

μέρος τοῦ στέρνου, καὶ τοῦτο ἦν τὸ παραλύειν τὴν πτέρυγα τοῦ χιτωνίου. Καὶ ἐν μὲν τῇ δωρικῇ στολῇ τὸ χιτώνιον ἦν τὸ μόνον ἔνδυμα τῶν γυναικῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦλάχιστον, τῶν δὲ παρθένων καὶ ἐκτὸς τῆς οἰκίας· διὰ τοῦτο καὶ αἱ Δωρίδες κόραι ἢ Σπαρτιάτιδες παρθένοι ἀναφέρονται ὡς μονοχίτωνες, καὶ ἡ ἀναμπέχονος καὶ μονοχίτων γυνὴ θεωρεῖται ὡς ἡσθημένη Πελοποννησιακῶς. Ἐφόρουν δὲ αἱ Δάκαιναι νεάνιδες τοῦτο τὸ φόρημα ἀνοικτὸν καὶ ἀναπεπταμένον, καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ποιητῶν Δάκαιναι φαινομήριδες, ἢ κατ' Εὐριπίδην βαδίζουσαι «γυμνοῖσι μηροῖς καὶ πέπλοις ἀνειμένοις»· διότι τῷ ὄντι τοῦ παρθενικοῦ χιτῶνος αἱ πτέρυγες οὐκ ἦσαν συνεβραμμέναι κάτωθεν, ἀλλ' ἀνεπτύσσοντο καὶ συνανεγύμνουσαν ὅλον τὸν μηρὸν ἐν τῷ βαδίζειν· οὕτως ὁ Σοφοκλῆς λέγει περὶ Ἑρμιόνης, «ἄς ἔσ' ἄστολος χιτῶν ἀραιὸν ἀμφὶ μηρὸν πτύσσεται». Καὶ τοῦτο μᾶλλον, ἢ ὁ κατὰ τὰς χειρίδας σχιστὸς χιτῶν, ἦν ὁ σχιστὸς χιτῶν τῶν Σπαρτιατίδων, περὶ οὗ ὁ Πολυδεύκης λέγει· «ἐκαλεῖτο δὲ οὕτω καὶ ὁ τῶν παρθένων χιτωνίσκος, οὗ παραλύσαντες ἄχρι τινὸς τὰς πτέρυγας ἐκ τῆς κάτω πέζης παρέφαινον τοὺς μηροὺς μάλιστα αἱ Σπαρτιάτιδες, ἄς διὰ τοῦτο φαινομήριδας ὠνόμαζον». Ἄλλ' ὅτι οὐδαμῶς ἐξάγεται ὅτι οὗτος ἦν ὁ αὐτὸς τῷ ἱματίῳ ἢ πέπλῳ, ὡς τινες ἐνόμισαν, δεικνύουσι τὰ τεχνικὰ μνημεῖα. Παρεδέξαντο δὲ τινες τοιαύτην ταυτότητα, ἵνα ἄρῳσι τὰς ἀμφιβολίας καὶ ἀντιφάσεις τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν καὶ γραμματικῶν, οἷας ὑποδεικνύει ἡμῖν ὁ Εὐστάθιος. «Αἴλιος γοῦν Διονύσιος δωριάζειν φησὶ τὸ παραφαίνειν καὶ παραγυμνοῦν πολὺ τι τοῦ σώματος· αἱ γὰρ κατὰ Πελοπόννησον, φησὶ, κόραι διημέρευον ἄζωστοι καὶ ἀχίτωνες, ἱμάτιον μόνον ἐπὶ θάτερα ἐμπεπορπημέναι· καὶ ὅρα ἐνταῦθα διαφορὰν χιτῶνος καὶ ἱματίου. Πausανίας δὲ καὶ αὐτὸς δωριάζειν φησὶ τὸ παραγυμνοῦσθαι· δωρικὸν γάρ, φησὶ, τὸ παραφαίνειν τὸ σῶμα καὶ τὸ μηδὲ ζώνας ἔχειν, τὸ πολὺ δὲ χιτῶνας φορεῖν. . . . καὶ ὅρα, ὡς ὁ μὲν Διονύσιος ἀπέφησε τῶν Δωριάδων τὸ χιτωνοφορεῖν, Πausανίας δὲ χιτῶνας αὐτὰς φορεῖν ἔφη, πλὴν οὐκ αἰεὶ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ». Ἄλλὰ τοῦτο σημαίνει τὸ μέγιστον ὅτι τινὲς ἐφόρουν τὸν πέπλον μόνον ἀνευ χιτῶνος. Ἦσαν δὲ οὐχὶ ἄζωστοι οἱ

τοιοῦτοι χιτῶνες, εἰ καὶ ὁ Καλλίμαχος θέλει ἐπικυροῦν τοῦτο διὰ
 τῶν ἀρχαίων γραφῶν, ἀλλ' οἱ μὴ ζωννύμενοι χιτῶνες οἱ καλού-
 μενοι ὀρθοστάδιοι ἀπαντῶνται ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν τῇ Ἀττικῇ τὰ
 κιβερικὰ ὀρθοστάδια, δηλαδὴ οἱ μὴ ζωννύμενοι διαφανεῖς χιτω-
 νίσκοι. Ἐπὶ δὲ τῆς κυρίως ἐσθῆτος εἶχον αἱ γυναῖκες καὶ ζώνιον
 ἢ ζώνην, εὐρισκομένην καὶ παρ' ἀνδράσιν, ὅτε καὶ ἰδίως ὠνομά-
 ζετο ζώνη, ὡς διακρίνει ὁ Μοῖρις· «ζώνιον τὸ γυναικεῖον Ἀττι-
 κῶς, ζώνη ἢ τοῦ ἀνδρός». Ἐφόρουν δὲ ταύτην τὴν ζώνην ἢ
 ὑψηλότερον καὶ ἀμέσως ὑπὸ τὸ στέρνον, εἴτε ταπεινότερον ὑπεράνω
 τῶν ἰσχυίων· διὸ καὶ αἱ γυναῖκες παρ' Ὀμήρῳ καὶ ἄλλοις ποιη-
 ταῖς ἐπικαλοῦνται βαθύζωνοι ἢ βαθύκολποι, ὅπερ ἀρχαῖοι τινὲς
 ἐρμηνευτὰ ἤθελον περιορίζειν μόνον εἰς Ἀσιάτιδας γυναῖκας, ἐν
 ᾧ καὶ τὸ ἐπίθετον εὐζωνος, καθὰ καὶ τὸ βαθύπεπλος καὶ βαθύ-
 ζωνος καὶ τανύπεπλος ἀποδίδονται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου γενικῶς πά-
 σαις ταῖς Ἑλληνίσιν. Ἔτι δὲ καὶ κροσσοὶ ἢ θύσκηνοι ὑπῆρχον ἐν
 ταύταις ταῖς ζώναις, καὶ τοιαύτας κροσσωτάς ζώνας εἶχον οὐχὶ
 μόνον αἱ Περσίδες, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἥρα παρίσταται παρ' Ὀμήρῳ
 ζωσαμένη ζώνην ἑκατὸν θυσάνοις ἀραρυῖαν. Περὶ τοῦ βαθύκολπος
 τὸ πλεῖστον δυνάμεθα ἐκλαβεῖν ὅτι ὁ μέγας ἢ βαθύς κόλπος
 ἦν παρ' Ὀμήρῳ χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῆς στολῆς τῶν
 Ἀσιατίδων, εἶτα δὲ καὶ τοῦ Ἰωνικοῦ ἱματισμοῦ, διὸ παρὰ Πιν-
 δάρῳ καὶ αἱ Μοῦσαι καλοῦνται βαθύκολποι. Ἀλλὰ μετὰ ταύτης
 τῆς ζώνης, ἣτις ἐνίοτε ἦν καὶ διπλῆ, οὐδέποτε πρέπει συγχέειν
 τὸν στηθόδεσμον, ὃς εὐρίσκετο ὑπὸ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπεῖχε τὸν τό-
 πον τοῦ καὶ παρ' ἡμῖν εὐχρήστου στηθοδέσμου. Ἐκαλεῖτο δὲ
 οὗτος καὶ στρόφιον (στρόφος, στρόβος), ἔτι δὲ καὶ ταινία καὶ μί-
 τρα καὶ ἀπόδεσμος καὶ μαστόδετα καὶ μηλοῦχος. Ἐπίσης διά-
 φορον τῆς ζώνης καὶ τὸ περιζῶμα ἢ ἡ περιζώστρα, τὸ περὶ τῆς
 γαστρὸς ζῶσμα, περὶ οὗ τινες ἀτόπως ἐνόμισαν ὅτι μετεχειρίζοντο
 αὐτό, ἵνα περιζώσωσι τὴν μεγάλην γαστέρα. Ἐν γένει δὲ αἱ
 Ἑλληνίδες, μὴ ἀπηλλαγμέναι καὶ αὐταὶ τοῦ καλλωπιστικοῦ καὶ
 φιλαρέσκου τῶν γυναικῶν, ἐγίνωσκον καὶ αὐταὶ πολλὰ μυστικὰ
 γυναικεῖα ἐπικουρήματα, ἢ ἵνα ἐξαίρωσι τὴν ὑπάρχουσαν ὠρατό-
 τητα, ἢ ἵνα καλύπτωσι τὰς φυσικὰς ἀσχημίας καὶ φαίνωνται.

ἀρεστότεραι, εἰ καὶ πολλὰ τούτων ἀναφέρονται ὡς εὐχρηστα παρὰ ταῖς ἐταίραις. Μακρὸν κατάλογον τοιούτων παρέχει τῷ βουλομένῳ ὁ κωμικὸς Ἄλεξις παρ' Ἀθηναίῳ (ΙΓ', 23).

§ 9. Περὶ δὲ τῆς διασκευῆς τῆς κόμης τὸ μέγιστον δυνάμεθα ποιῆσθαι μεταξύ ὑπάνδρων γυναικῶν καὶ παρθένων ταύτην τὴν διάκρισιν, ὅτι αἱ μὲν ὑπανδροὶ ἐφόρουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διάφορα εἶδη καλυμμάτων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, αἱ δὲ παρθένοι περιωρίζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς ἔντεχνον διάταξιν τῆς φυσικῆς κόμης, ὅποιαν περιγράφομεν κατωτέρω· τοῦτο μανθάνομεν καὶ ἐκ τῆς Πολυγνώστου γραφῆς, ἔνθα αἱ μὲν ὑπανδροὶ Ἀνδρομάχη καὶ Μηδεσικάστη καλύμματα ἦσαν ἐπικείμενα, Πολυξένη δὲ κατὰ τὰ εἰθισμένα παρθένοις ἀναπέπλεκται τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ τρίχας. Αἱ ὑπανδροὶ συνηθέστερον, αἱ παρθένοι δ' ἐνίοτε, περιέβαλλον τὴν κόμην καὶ τὴν κεφαλὴν διὰ διαφόρων τῶν εἶδος ταινιῶν, καὶ ἄλλων καλυμμάτων καὶ κοσμημάτων. Παρ' Ὀμήρῳ ἤδη ἀναφέρονται σιγαλόεντα δέσματα κρατὸς ἀμπυξ, κεκρύφαλος καὶ πλεκτὴ ἀναδέσμη καὶ κρήδεμνον. Τὸ ἀπλούστατον τούτων ἦν ἡ ἀπλῆ ταινία (ταινίδιον) ἢ καλουμένη καὶ μίτρα καὶ παρ' Ὀμήρῳ ἀναδέσμη καὶ ἐξηγουμένη, ὡς σειρά, ἦν κύκλω περὶ τοὺς κροτάφους ἀναδοῦσιν, ἧτις ἦν οὐχὶ ὑφαντὴ, ἀλλὰ πλεκτὴ, χρησιμεύουσα κυρίως, ἵνα συνέχη περὶ τὴν κεφαλὴν τὴν κόμην, καὶ ἀπέληγεν ἢ εἰς σφενδόνην, δηλαδὴ εἰς ταινίαν σφενδονοειδῶς ἐν τῷ μέσῳ ἐπὶ τοῦ μετώπου εὐρυνομένην καὶ πρὸς τὰ ἄκρα ἐκατέρωθεν ἀποστενουμένην, ἢ εἰς ὀπισθοσφενδόνην, οὔσαν εὐρεῖαν καὶ κατὰ τὸ ὀπισθεν μέρος ἢ ἐκεῖ μόνον, ἢ καὶ συναμφοτέρα εἰς σφενδόνην καὶ ὀπισθοσφενδόνην. Ἦσαν δὲ αὗται πολλάκις καὶ ἐπίχρυσοι ἢ κεχρυσωμένοι ταινία. Τοιοῦτος δὲ γυναικεῖος κόσμος κεφαλῆς φαίνεται, ὅτι ἦν κατὰ μερικὴν τινα ἔννοιαν καὶ ἡ στλεγγίς, δέρμα τι κεχρυσωμένον, ὃ περὶ τὴν κεφαλὴν ἐφόρουν. Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλα σακκοειδῆ ἢ δικτυοειδῆ καλύμματα κεφαλῆς, ἐν οἷς διακρίτεον τὸν κεκρύφαλον, τὸν σάκκον καὶ τὴν κατ' ἰδιαιτέραν σημασίαν μίτραν. Καὶ ὁ μὲν κεκρύφαλος ἦν ἀμφιβληστροειδὴς ἢ δικτυοειδὴς τι, ὅπερ ἐπέβριπτον ἐπὶ τῆς κόμης οὐχὶ μόνον ἐν νυκτὶ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμέρᾳ χάριν εὐκολίας (ὡς αἱ Ῥωμαῖδες τὸ ἀντιστοι-

χοῦν reticulum). Ἐπλέκοντο δὲ μόνον ἐκ νημάτων, καὶ διὰ τοῦτο οἱ τεχνῖται τοιούτων ἐκαλοῦντο κεκρυφαλοπλόκοι, ἴσως δὲ ἐνίοτε καὶ σακχυφάνται, ὅπερ ἐξηγεῖται μὲν καὶ οἱ πλέκοντες τοὺς κεκρυφάλους ταῖς γυναῖξιν, ἀλλὰ πιθανώτερον σημαίνει τοὺς πλέκοντας τοὺς σάκκους τοὺς χρησιμεύοντας ὡς καλύμματα τῆς κεφαλῆς. παρα ταῖς γυναῖξιν. Ἄλλως δ' ἐπλέκοντο ἐνίοτε καὶ ἐξ ἐπιχρύσων νημάτων καὶ ἐκ βομβυκίων ἢ μετάξης, ὡς καὶ ἐκ τῆς πολυτίμου κιτρίνης βύσσου τῆς Ἡλείας, ἀλλὰ βεβαίως καὶ ἐξ εὐτελεστέρων ὑλῶν. Τὸν αὐτὸν ἐννοοῦσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν καὶ διὰ τῆς λέξεως τρίχαπτον, τὸ βομβύκινον ὕφασμα τὸ ἀπτόμενον τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς, εἰ καὶ ὁ Πολυδεύκης ἐξηγεῖ αὐτὸ ὅλως διαφόρως ὡς ὕφασμα ἢ πλέγμα ἐκ τριχῶν· ὁ κεκρύφαλος ἐκαλεῖτο μεταγενεστέρως καὶ κρυκόφαντος. Οἱ δὲ σάκκοι συνηθέστατα ἦσαν καλύμματα ἐκ χονδροτέρου ὕφασματος, ὅτε μὲν καλύπτοντα ὅλην τὴν κεφαλὴν, ὥστε πολλάκις αἱ τρίχες κατήρχοντο ἐπὶ τοῦ ὤμου ὡς ἐν τινι σάκκῳ, ὅτε δὲ λείποντα ἐλεύθερον τὸ ἔμπροσθεν μέρος καὶ συνδεόμενα ἐπὶ τοῦ μετώπου, ὅτε δὲ ἀνοικτὰ ὀπισθεν, ὥστε ἐξήρχετο πλόκαμος τριχῶν. Ἀπὸ δὲ τοῦ θυσάνου τοῦ σάκκου ἤρτηντο ἐνίοτε καὶ κροσσοί. Κατεσκευάζοντο δ' ἐκ διαφόρων ὑλῶν, ἐκ μετάξης, βύσσου καὶ ἐρίου, ὁ δὲ ἐκ τοῦ τελευταίου σάκκος (ἢ κεκρύφαλος) ἐκαλεῖτο καὶ φαρίον. Συνήθως ἦσαν κεχρωσμένοι καὶ συχνάκις φαίνονται, ὡς καὶ αἱ καλύπτραι, κατεσκευασμένοι ἄλλοτε μὲν ἐκ μονόχρου, ἄλλοτε ἐκ ποικιλόχρου, ἔτι δὲ καὶ ἐκ πλινθιωτοῦ ὕφασματος, εἴτε πλινθοβαφοῦς, εἴτε πλινθυφοῦς. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν μετεχειρίζοντο ἐνίοτε καὶ πομφόλυγας, αἵτινες ἐρμηνεύονται τὰ δερμάτινα, ἃ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν αἱ γυναῖκες ἔχουσιν. Εἶτα ἔρχονται αἱ καλύπτραι, αἱ κακῶς ἐξηγοῦνται ὑπὸ τινων ὡς μίτραι, συνηθέστερον δὲ ἐκαλοῦντο κρήδεμνα (δέειν — κάρη, οἶονεὶ κεφαλόδεσμοι), καλύμματα κεφαλῆς παρειμένα μέχρι τῶν ὤμων. Εἰ καὶ πολλαχῶς ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ δύο λέξεις συνωνυμοῦσιν, ἐποίησαντό τινες ταύτην τὴν διάκρισιν, ὅτι ἡ καλύπτρα ἦν ἀπλούστερον κάλυμμα, φορούμενον ἐν τῇ κεφαλῇ ὑπὸ τῶν ὀλίγων χρόνον περὶ τὸν κόσμον καταναλισκουσῶν γυναικῶν, τὸ δὲ κρήδεμνον ἦν τὸ καθ'

αὐτὸ καλύπτον διὰ τῶν πλατέων καταπιπτόντων αὐτοῦ ἄκρων καὶ τὸ πρόσωπον. Διότι τοιαύτη κάλυψις ἦν συνήθης, καὶ μάλιστα αἱ θηβαῖδες γυναῖκες ἐκαλύπτοντο τὸ πρόσωπον κατὰ τρόπον ἀντιστοιχοῦντά πως πρὸς τὸ ἔθος τῶν ἀνατολικῶν γυναικῶν· παρ' ἐκείναις τὸ τῶν ἱματίων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα ἦν τοιοῦτον, ὥστε πᾶν τὸ πρόσωπον ἐφαίνετο ὅτι ἦν κατειλημμένον προσωπίδι, καὶ διεφαίνοντο μόνον οἱ ὀφθαλμοί, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ προσώπου κατείχοντο τοῖς ἱματίοις. Ἀμφίβολον, ποία τις ἦν ἡ παρωπὶς ἢ καλουμένη προσωπὶς τῶν γυναικῶν. Ἐνταῦθα καταλεκτέον ἔτι μετὰ τῶν χρυσῶν ἢ ἐπιχρύσων καλωπισμῶν τῆς κεφαλῆς τὴν ἀμπυκα, ἣτις ἦν διάδημά τι πρὸς ἀνάδεσιν τῶν τριχῶν καὶ πολυτελέστερος κόσμος, πεποικιλμένος οὐχὶ μόνον χρυσῷ, ἀλλὰ καὶ λίθοις ἐνίοτε, ὃν ἐφόρουν περὶ τὰς κεφαλὰς ἐπισημότεραι γυναῖκες ἢ καὶ θεαί· διὸ καὶ αἱ Μοῦσαι ἀποκαλοῦνται χρυσάμπυκες. Παρ' Ὀμήρῳ ἀναφέρεται ἔτι καὶ στεφάνη πλεκτὴ καὶ αὐτή. Ἔτι δὲ πλείονα τοιαῦτα καταλέγει ὁ Πολυδεύκης· «*πυλεῶνας, κάλυκας, καὶ στρόφιον καὶ σφενδόνην καὶ ὀπισθοσφενδόνην, καὶ ἀνάδημα καὶ κάλαμον καὶ καλαμίδα καὶ ἔντροπον, χρυσᾶ καὶ ἐπίχρυσα πάντα· τὸ δὲ ξάνιον ἦν μὲν καὶ αὐτὸ χρυσοῦν, κεφαλῆ κόσμος, ἐνιοὶ δ' αὐτὸ κτένιον εἶναι νομίζουσιν*».

§ 10. Περὶ δὲ τῆς γυναικείας ὑποδήσεως παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἦσαν οὐχὶ εὐάριθμα τὰ διάφορα εἶδη τῶν γυναικείων ὑποδημάτων. Παρὰ τῷ ὀνοματολόγῳ Πολυδεύκει ἀναφέρονται ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν εἶδη, ἀλλὰ περὶ τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν ἢ τὸ ὄνομα. Ἐν τούτοις ἄλλα μὲν ἀναφέρονται ὡς κοινὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὑποδήματα, ἀλλὰ δ' ἰδίως ὡς γυναικεῖα, καὶ ἄλλα ὡς ἔταιρικά. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ γυναικεῖα ὑποδήματα διαιροῦνται εἰς δύο κυριωτέρας τάξεις, εἰς ἀπλᾶ πέλματα, ἢ καττύματα, ἐφ' ὧν ἔβαινε μόνον ἡ πέζα τοῦ ποδός, τὸ δὲ ἄνω μέρος αὐτοῦ περιεδεῖτο μόνον δι' ἱμάντων, καλούμενα ἰδίως πέδιλα μὲν ἐκ τῆς πέζης, μεταγενεστέρως δὲ σάνδαλα ἢ σανδάλια, ἴσως ἐκ τῆς ὕλης, ἐξ ἧς ταῦτα κατ' ἀρχὰς κατεσκευάζοντο, ὡς μικρά τινα σανίδια μετὰ λεπτοτέρων ἢ ἀδροτέρων πέλματων